

ELOI AYMERICH

el racionament (episodi 3 i últim)

“La gent només pensava en el tiberi, no veus que no hi havia de res en aquells anys? La vida era pobra aquells anys. La gent estava avorrida, havia de treballar, menjar i callar. Només tenia valor tenir un tros de terra teva per poder recollir una mica de menjar teu. Només es menjava el que es collia de la terra, i això durant anys... havíem de fer aquesta classe de vida, una vida molt amarga.”

Francisco Font¹

Un cop acabada la Guerra Civil, i a partir del 1939, després de la constitució de l'Ajuntament feixista i l'ocupació militar, i paral·lelament a la repressió, depuració, detenció i afusellament, les autoritats franquistes van establir un règim de racionament.

Aquest sistema, instaurat per la manca alarmant de primeres matèries a causa de la situació catastròfica de l'economia espanyola i l'inici de la brutal segona guerra mundial en un àmbit més internacional, van destapar les misèries d'un règim que es va demostrar incapaç de fer front a les necessitats primàries de la població, sobretot durant els primers sis anys de dictadura nacionalcatalòlica.

La falta de previsió de la crisi alimentària i la corruptela amb els primers aliments estaran a l'ordre del dia a Argentona entre el 1939 i el 1945. Una prova més del drama que va viure la nostra població amb l'arribada al poder dels feixistes a partir del 27 de gener del 1939.

El sector agrari català es veié molt afectat per l'intervencionisme administratiu. Aquesta política provocà una notable disminució dels nivells de producció, ja que els baixos preus oficials, sobretot pel que feia als cereals, els llegums, el vi, l'oli i les patates, va fer que els petits propietaris tendissin a l'abandó d'aquests conreus i els

grans i mitjans practiquessin l'ocultació.

Els reduïts estímuls oficials al desenvolupament agrari, les grans dificultats per a importar adobs minerals i químics, llavors selectes i enriquides i maquinària agrícola, els baixos preus oficials i el notable descens del nivell de consum popular tingueren efectes molt negatius en el camp català: es retrocedí notablement en el procés d'especialització i intensificació de l'agricultura catalana que s'havia iniciat als anys vint. A nivell de Catalunya també minvà la superfície conreada: l'àrea ocupada per la vinya passà de 258.128 ha el 1935 a ser, deu anys després, de 192.605 ha; s'havia reduït un 25 per cent. També fou molt notable el descens de l'àrea de cultiu de la patata (reducció d'un 40 per cent), la remolatxa, els cereals i l'olivera.²

L'intervencionisme administratiu en la producció agrària provocà nombroses distorsions i conflictes. La fixació de *cupos* de blat a cada municipi pel “Servicio Nacional del Trigo” fou sovint arbitrària.

La Central Nacional Sindicalista

El franquisme havia creat un model de sindicalisme oficial inspirat bàsicament en el feixisme italià i en el qual la “revolució nacionalsindicalista” havia de marcar-ne les pautes. L'abril del 1937 apareixen les Centrales Nacionales Sindicalistas (CNS), nom amb el que es co-

neixerà el sindicalisme franquista.

El sindicat propugnava la concepció d'un sindicalisme vertical,³ format alhora per treballadors i empresaris, com a eina per a l'eliminació de la lluita de classes.

Aquest model de sindicalisme falangista, polititzat i actiu, es convertí en l'organisme que havia d'assegurar la supervisió i l'agrupació de tots els treballadors, imposar la disciplina social i eliminar tota possible reivindicació o protesta proletària. L'afiliació es féu obligatòria, i l'enquadrament dels treballadors en els sindicats, controlats pels falangistes, portà a un domini total de les classes treballadores. Per posar un exemple d'aquest control de la falange sobre la CNS trobem el cas d'Argentona, on el cap del Sindicat de la CNS era en Julià Carbonell, regidor de l'ajuntament, i que més tard absorbiria també el càrrec de delegat de Falange d'Argentona.⁴

És il·lustradora la narració que em va fer Francisco Font, pagès de tota la vida, de la relació que tenien els pagesos amb el Sindicat Agrícola d'Argentona, que estava dins la CNS de la vila: “Els pagesos podíem menjar del que ens donava la terra i quan vam començar a collir patates, les havíem d'entregar al Sindicat; si collíem vint quilos de patates els havíem de portar al Sindicat, i els que manaven al Sindicat se les venien a uns altres, ells hi feien el negoci i nosaltres, no. El Sindicat estava just davant de la Font de Sant Domingo, al carrer

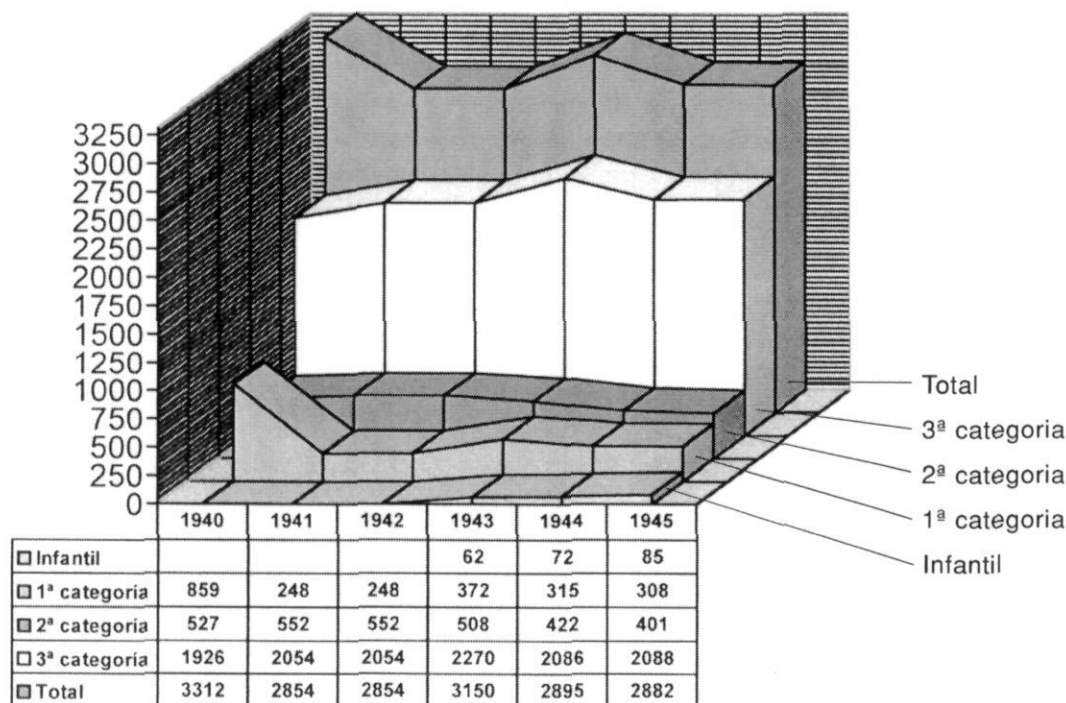
1. Entrevista amb Francisco Font, 18-1-2000 a Argentona

2. RIQUER, Borja de i CULLA, Joan B.. Història de Catalunya: El franquisme i la transició democràtica 1939-1988 (Volum VII.). Edicions 62, Barcelona, 1989, pàg. 116-117.

3. Concepció de sindicat oposada al sindicalisme horitzontal en la qual els grups socials pactaven les condicions de treball. El sindicalisme vertical va significar a la pràctica un gran poder discrecional per a la patronal, que va poder fer i desfer sense necessitat de pactar amb els obrers.

4. COLOMER ROVIRA, Margarida. Guerra Civil i Revolució a Argentona (1936-1939). El Montolí, 6. Argentona: Edicions Argentonines L'Aixernador, 1980, pàg. 120.

Evolució de les cartilles de racionament

gran.⁵ El dirigent que manava es deia Quimet, era nan, menut..., i es considerava l'amo de tot: la producció l'havies de portar a ells, era obligatori. No hi guanyàvem res; sembràvem els camps, tiràvem fens dels cavalls, sabent que tot l'esforç era per afavorir el Sindicat. Per la venda de cada quilo de patata el Sindicat es quedava deu cèntims, un duro per sac, per a poder construir la Sala,⁶ construcció que acabà albergant un teatre i magatzems. Però, a l'hora de la veritat, no ens donaven ni adobs ni medicaments, ni res. Només ens donaven quatre cèntims. De vegades, havíem de carregar les patates fins a l'estació de Mataró, i allà se les emportava el tren".⁷

L'Argentona agrícola

Argentona, durant les dècades dels 30 i els 40, encara era una

població bàsicament agrícola, una vila on el sector primari destacava per sobre dels altres: "Argentona no és un poble industrialitzat, ja que la seva riquesa es basa en l'agricultura. [...] A nivell agrícola compta amb 2.088 quarteres⁸ de regadiu, 3.000 quarteres de secà, 4.500 quarters de bosc i 500 quarteres de terra erma. [...] Hi trobem una àmplia producció d'arbres fruiters: 585 presseguers, 315 albercoquers, 213 pruners, 1.312 pomers, 540 cirerers, 125 perers, 4 codonyers, 736 tarongers, 56 llimoners, 231 figueres, 625 ametllers, 504 avellaners, 96 garrofers, 185 nesprers".⁹

Segons Lola Odón, el poble vivia al compàs de l'agricultura: "Tothom era molt pagès. Tot el que ara són boscos eren vinyes. Es collien molts pèsols i patates. Els homes eren pagesos, llauradors i agricultors, i les dones treballaven

a les fàbriques, a Mataró, tot i que a Argentona n'hi havia un parell de petitones."¹⁰ Segons Francisco Font la gent era pagesa perquè no hi havia pràcticament "res més a fer": "No hi havia ni tallers de mecànic, ni masses indústries, ni vidriers, ni res. No hi havia pràcticament negocis enlloc. Només hi havia una mica de rec pel cavall o el burret, el carro i prou. Imaginà't que l'aigua es recollia dels pous, fent servir una sínia,¹¹ fins que l'aigua arribava a dalt de tot, i ja podíem regar els camps. [...] Es cultivava patata, vinya, blat, i hi ha una mica de conreus de regadiu; nosaltres sempre hem tingut una mica de tros al costat de la riera,¹² i allà s'hi feia regadiu; feiem patates, tomàquets, mongetes... i, llavors, ens ho recollien uns recaders i ho portaven al mercat del Born de Barcelona. Si feies unes caixes de tomàquets o de mongetes et podien

5. Adreça actual: Carrer Gran, 44

6. Antic teatre i local de la CNS situat a la Plaça Nova, s/n.

7. Entrevista a Francisco Font, Op. Cit.

8. Mesura superficial agrària també anomenada "quartera de sembradura", equivalent a 24'48 àrees, és a dir, 2.448 metres quadrats.

9. COLOMER ROVIRA, Margarida. Op. cit. pàg. 28.

10. Entrevista amb Lola Odón, 26-10-1999 a Argentona.

11. Màquina d'elevat aigua, utilitzada sobretot en pous poc profunds, consistent en una roda horitzontal, accionada per un animal que volta en torn d'un eix que engalza amb una altra roda vertical, proveïda de catúfols, l'extrem inferior de la qual és submergit a l'aigua del pou.

12. Es refereix a la zona de con-

Josep Moré: “encara que no hi hagués racionament per a la resta del poble, teníem permís per pastar pa per als pagesos dos dies a la setmana, que acostumaven a ésser el dimecres i el dissabte”

reus emplaçada al marge dret de la riera, just a la dreta de l'entrada d'Argentona, venint de Mataró, per la carretera C-1415.

13. Entrevista amb Francisco Font, Op. Cit.

14. Entrevista amb Francisco Font, Op. Cit.

15. Nom que rebia l'acaparament i ocultació de productes per ser venuts en el mercat negre, ja fossin per al petit consum com per a l'aprovisionament de matèries primeres. La denominació va sorgir dels cognoms Strauss i Perlo, els inventors d'una ruleta fraudulenta durant la República.

16. Entrevista amb Francisco Font, Op. Cit.: “Jo havia vist gent per la Riera d'Argentona, amb un sac de patates a coll cap a Barcelona, anant-hi d'amagat, perquè al tren o en qualsevol control els hi podien confiscar el menjar, la vida era aixís.”

17. Entrevista amb Lola Odón, Op. cit.

18. Entrevista amb Francisco Font, Op. cit.

19. Guies que es lliuraven als pagesos, amb les quals es podia declarar el blat que es collia i es tenia el dret d'anar a moldre'l i intercanviar-lo per pa a les fleques.

20. Entrevista amb Josep Moré el 29-12-1999 a Argentona

21. Entrevista amb Lola Odón, Op. cit.

22. Entrevista amb la Lola Odón, Op. cit.

23. Entrevista amb Josep Moré, Op. cit.

vinyes (figueres, cirerers, albercocs, tota classe d'arbres fruiters)...”¹³

Els pagesos podien bescanviar aliments primaris (verdures, blat, fruites) per altres productes que no podien trobar al poble: “En aquells anys per tenir unes sabates anaves a algú i li deies: “et dono deu quilos de patates i tu em dones les sabates, i ja estava, anava així; podies canviar també cols o enciams... els quartos no tenien cap valor: llavors era l'intercanvi el que es portava.”¹⁴ “S'intercanviaven productes: les peixateres de Mataró portaven peix i recollien pa o verdures. Es canviava sabó per llegums...[...] Acabada la guerra arribà amb força l'estraperlo,”¹⁵ algunes dones del poble (fins i tot encara se li deia en alguna dona, l'estraperlista, com a l'Antònia l'estraperlista, ara ja morta) agafaven sacs de farina i pa, ho portaven a Barcelona¹⁶ i compraven això i venien allò, o feien intercanvi... feien estraperlo. Anaven amb l'autobús del Casas i, de vegades, els inspectors se'ls quedaven tot el que havien aconseguit aquell dia. Tothom anava sobrevivint com podia.”¹⁷

La lluita per aconseguir el menjar de cada dia, l'àpat, era un problema molt gros. “Hi havia famílies que passaven molta gana. Famílies amb 4 o 5 fills i sense feina ho passaven molt malament.” La possibilitat de disposar d'aliments per canviar al mercat negre era una peça essencial en la vida dels pagesos d'aquells dies. Els pagesos, i de retruc els forners,

pogueren manegar-s'ho per tal d'anar tirant com podien i anar fent. Lola Odón en fa esment: “Jo, gana no en vaig passar perquè no ens sobrava res, perquè teníem pa. Tenint pa ja tenies molt. La gent (els llauradors) ens portava en sarrons farina per pastar i fer-ne pa. En portaven quatre o cinc quilos i els forners els la tornaven transformada en pa”. Font ens explica: “Jo era petit i a casa portàvem farina als forns i ens feien pa. Deia: mira et porto cinc, sis, vuit quilos de farina, i llavors els forners te'n feien pa.”¹⁸ La possibilitat de fer pa només pels pagesos incrementà de forma important la qualitat de vida dels agricultors. Josep Moré, forner, ho recorda: “altra cosa era el cas dels productors de blat, els pagesos, que sembraven blat que havien d'entregar al «Servicio Nacional del Trigo». Tot i això, els agricultors tenien dret legal a quedar-se per al seu consum un tant per cent que ignoro quin era. Els feien una «guia oficial de circulación»¹⁹ perquè poguessin portar a moldre el «seu blat».²⁰ El mateix Moré afegeix que “encara que no hi hagués racionament per a la resta del poble, teníem permís per pastar per als pagesos dos dies a la setmana, que acostumaven a ésser el dimecres i el dissabte”. I en un món on tenir pa equivalia gairebé a tenir or pur, els pagesos pogueren viure amb relativa pau i tranquil·litat. “La veritat, ser un pagès era una sort: tenien una disponibilitat d'aliments molt superior a la de la resta de la població.”²¹

Els pagesos, que collien blat i en feien farina, tenien la condició de segona categoria en les cartilles de racionament.

Funcionament del sistema de racionament

La Delegación Local de Abastecimientos y Transportes (DeLaYT) estava dirigida per membres de l'ajuntament, l'alcal-

de i dos o tres funcionaris portaven la batuta, ja que hi havia molt poca gent treballant al consistori del poble. Tot i això, de tant en tant, venien inspectors de fora per supervisar-ne el funcionament i s'havien d'enviar tots els formularis, resums i targetes de control a Barcelona, perquè ho supervisés l'Oficina Central: la Delegación Provincial de Abastecimientos y Transportes de Barcelona. Les altes i baixes i el nombre de cupons i cartilles es resumien i s'enviaven.

Evidentment, aquest camí era l'oficial i legal, per tant el teòric. A la pràctica, l'estraperlo era paral·lel a tot aquest procés. Durant la guerra hi havia gana, però un cop acabada, moltíssima més. La gent comprava menjar a canvi de qualsevol cosa.²²

La forma de repartiment de la farina assignada a cada municipi es basava en anar a cercar amb la “carretilla” al magatzem de l'Ajuntament la part que tocava a cada flequer per atendre les llibretes de racionament que tenia assignades cada forn.

“Ens donaren o millor dit anàvem a buscar la farina a les dependències municipals, on hi havia els agutzils encarregats d'aquesta feina. Si tocaven a una llibreta de racionament per 4 persones 200 grams de farina, ens entregaven 800 grams per aquesta llibreta. Quan no hi havia farina, no es feia pa.”²³

A l'hora de parlar de la farina que arribava al poble per pastar i fer-ne pa, Josep Moré és molt explícit: “En moltes ocasions quan hi havia repartiment no era sols farina de blat sinó a vegades era soja -blat de moro- i altres cereals per barrejar amb la farina de blat; vàrem arribar a fer pa de farina de “mandioca”, una, crec, arrel vegetal. Jo ignoro exactament què era però el pastava com si fos fang, no tenia cap tipus de reacció ni abans de coure ni després de cuïta, era una pasta “morta” (no era pròpiament ni

cereal, que arribava del "moro", deien.).²⁴

A més a més hi havia cartilles de racionament²⁵ de 1^a, 2^a i 3ª categoria: la gent menys necessitada tenien cartilla de primera, i rebien menys quantitat d'aliments. La gent de segona rebia una mica més de racionament i la gent de tercera categoria era molt necessitada i rebien encara més racionament.²⁶

Existien uns tiquets, eren vermells, blaus i negres, i s'enganxaven als cupons de racionament per tal de marcar que aquella ració ja estava lliurada al beneficiari.²⁷

Els criteris per nomenar una família de primera, segona o tercera categoria es basaven en el següent: la gent que era propietària o tenien alguna mena de negoci o que podien comprar menjar a estraperlo eren de primera categoria. Els pagesos, que collien blat i en feien farina, eren de segona, i la gent que no tenien res i no eren pagesos eren de tercera, ja que eren els més necessitats.²⁸

Cada venedor tenia una llista amb els clients, perquè tants

els fets dels forners

No arribava farina al poble. Els forners no podien fer la seva feina, i no podien complir amb les demandes del racionament.

L'alcalde va reunir tots els forners i flequers i els ordenà que fessin pa pel poble amb farina d'on fos i, de fet, els forners ja tenien farina, però era d'estraperlo, més cara. Es decidí que el més important era que el poble no es quedés sense pa, i començà a vendre's pa fet amb farina d'estraperlo, a un preu diferent del legal, amb l'alcalde conixedor dels fets però sense intervenir-hi.

Al cap d'un temps vingueren uns inspectors dirigits pel secretari Felipe Acedo Colunga, membre del cos jurídic militar, i al descobrir "l'engany" decidiren posar tots els forners a la presó: en Jaume Moré, la Maria de Can Milio, en Francisco Batlle, en Josep Viladesau i, fins i tot, en Josep Pere Joan, mestre de Ca l'Odon i d'edat avançada. Els tancaren a la presó de Mataró i hi estigueren uns quants dies. Poc després els deixaren anar.

tiquets, tants quilos d'aliments. "Dels tiquets que entregàvem ens donaven farina... estava molt controlat. Llavors el pa era la base, i es venia a part de racionar-lo, d'estraperlo. Per cinc duros (unes 1.000 pessetes d'ara) podies comprar un pa. L'oli també anava racionat, igual que el cafè, el sucre o la carn. Depenia del tiquet que

donaves et donaven un producte o un altre: hi havia entregues de periodicitat d'un mes, d'una setmana... La llet no anava racionada, perquè hi havia força gent que tenia vaques, tot i que la llet estava ben batejada, allargada amb força aigua, que era una manera d'evitar la irritació. De galetes i xocolata no n'hi havia."²⁹

24. Entrevista amb Josep Moré, Op. cit.

25. Document oficial en què s'assignava a cada persona la quantitat d'aliments bàsics o d'altres productes, com el tabac, que podia consumir en el mercat oficial. En realitat, les existències d'aquests productes no es van garantir sempre. La 'cartilla' corresponent a aliments es va suprimir el 1951.

26. Observar taula comparativa adjunta

27. Entrevista amb la Lola Odón, Op. Cit.

28. Entrevista a Lola Odón, Op. Cit.

29. Entrevista a Lola Odón, Op. Cit.

Rectificació del peu de foto publicat en el número anterior de fontes

?, Victorino Dangla, Domingo Molist, Joaquim Font, Julià Carbonell Bassa, Jaume Renu, Julià Carbonell, Josep Vives, Joaquim Gel, Josep Collet, Joaquim Famadas, Josep Mora, Joan Duran